

Олексій ПАЛЯНИЧКА

ХАРКІВСЬКІ СТУДІЇ: 130 років від народження Леся Курбаса та 4 роки по смерті Євгенія Русаброва

З нагоди 130-річчя від дня народження Леся Курбаса харківські театри показували свої роботи в часі Відкритого фестивалю недержавних театрів “Курбалесія-2017”, що відбувався від 25 лютого по 5 березня. Організатори разом з очільником Сергієм Бичком (голова Харківського міжобласного відділення НСТДУ та директор Харківського державного академічного російського драматичного театру ім. О. С. Пушкіна) зберегли традиційний формат фестивалю, що передбачає проведення конкурсу усних рецензій серед студентів-театрознавців. Початок фестивалю збігся ще з одним важливим заходом: йдеться про IV науково-практичну конференцію пам’яти Євгенія Русаброва (24-25 лютого, кафедра театрознавства Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського). Можна сказати, що ці події стали частинами єдиного цілого, тому пропонуємо їхній огляд у хронологічній послідовності.

Від самого початку досьогодні конференцією опікується Юлія Щукіна, для якої Євгеній Русабров (1955–2013) був наставником у професії. Дві із трьох секцій (“Театральна педагогіка: вчора і сьогодні”, “Театр анімації як вид театрального мистецтва”) окреслені не випадково, адже вони визначають частину головних напрямків діяльності званого театрознавця та педагога Євгенія Русаброва. Євген Теодорович плідно досліджував історію театру та був відомим театральним критиком, тож саме премією його імені нагороджували переможця конкурсу усних рецензій на фестивалі “Курбалесія”. Робота третьої секції була спрямована на дослідження, що стоять на межі театру й інших дисциплін – “Зв’язки: театр-драматургія-кіно-суспільство”. Назва конференції “Театр як синтез науки та мистецтва” узагальнювала усі напрямки та теми виступів.

Географія учасників цього року дещо розширилася: традиційно були представлені Харків та Львів,

Учаники студентської наукової конференції “Театр як синтез науки та мистецтва”. Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. Лютий, 2017 р.

Маргарита Підлужна, студентка II курсу кафедри театрознавства та акторської майстерності ЛНУ ім. Івана Франка, володарка Гран-прі конкурсу усних рецензій – Премії ім. Євгена Русаброва.

зв'язок між якими є міцним уже протягом тривалого часу. Крім того, приємно було бачити доповідачів з Полтави та Москви (Росія): обидва міста досить рідко фігурують у театральному інформаційному середовищі України. Також були заявлені учасники з Києва і Таллінна (Естонія), але, на жаль, не всі змогли прибути на конференцію.

У рамках конференції відбулася також зустріч із засновником харківського недержавного театру “На Жуках”, лавреатом Гран-прі Міжнародного конкурсу драматургів Східної Європи “Товорити про кордони. Життя в добу змін” (п’єса “Деталізація”) та східноєвропейського літературного конкурсу “Кальміус” Дмитром Терновим.

Останній день конференції став початком фестивалю “Курбалесія”, відкриття якого відбулося на пантеоні-могілі родини Курбаса. До оргкомітету, окрім згаданого вище директора фестивалю, входили Тетяна Мараховська (заступник директора фестивалю), Ігор Арнаутов (з.а. України, директор Будинку актора), Яна Партола (кандидат мистецтвознавства, декан театального факультету ХНУМ ім. І. Котляревського), Олена Либо (завідувач літературної частини Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка, відповідальний секретар Харківського міжобласного відділення НСТДУ) та Ольга Дорофєєва (куратор театрознавчої лабораторії фестивалю, викладач ХНУМ ім. І. П. Котляревського), яка модерувала конкурс ус-

них рецензій. У конкурсі взяли участь п’ятеро молодих театрознавців, серед яких – троє представників кафедри театрознавства та акторської майстерності ЛНУ імені Івана Франка (Ольга Смутьська, Олексій Паляничка і Маргарита Підлужна) та двоє студентів ХНУМ ім. І. П. Котляревського (Ігор Міхеєв та Галина Шамаріна). Обговорення відбувалось у присутності творців та учасників вистав, а оцінювало виступи юних рецензентів кваліфіковане журі – Юрія Хомайка (театральний критик, оглядач журналу “Губернія”) та Олександр Анічев (театрознавець, журналіст газети “Время”).

Серед найкращих режисерських робіт, що вразили на фестивалі, дві належали Оксані Дмитрієвій: “Вишневий сад” А. Чехова у Харківському академічному театрі ляльок ім. В. А. Афанасьєва і “Матінка Кураж та її діти” Б. Брехта у виконанні студентів Навчального театру ХНУМ ім. І. П. Котляревського “Аніма”. “Вишневий сад” – вистава про час і про людей, котрі “випали” з цього часу. У спектаклі атмосфера та настрої є визначальними. Персонажі тут живуть спогадами і відмовляються прийняти реальність. Усі елементи сценографії (незамінний тандем режисерки та художниці Наталії Денисової) мініатюрні, ніби призначені для дитячої забави: маленьке ліжечко, ляльковий будинок, гойдалка-крісло у формі коника, вишневий сад, який можна спакувати в чотири валізи. Персонажі ніби вже й дорослі, але безвідповідальні мов діти, що й стає причиною загибелі вишневого саду. Герої ці варті осуду, та Оксана Дмитрієва зображує їх із співчуттям та любов’ю, ніби вони й справді лише діти, які не усвідомлюють, що чинять.

Символ вишневого саду теж потрактовано по-особливому. Якщо у Чехова це знак виродження дворянства, то в О. Дмитрієвої він асоціюється із минулим, яке неможливо ані повернути, ані змінити, що викликає в глядача відчуття ностальгії. Легкості та мрійливості виставі додають знову ж таки мініатюрні повітряні елементи – змії, кульки, вітряки. Вони говорять про внутрішнє відчуття відірваності від реального ґрунту головних героїв. За їхнім веселим та безтурботним життям ховається порожнеча, від чого виникає екзистенційний вакуум.

У зовсім інших тонах вибудовано виставу “Матінка Кураж та її діти” Б. Брехта – гнітюча атмосфера, костюми-лахміття, багатозначні елементи сценографії, що постійно нагадують про смертоносні дари війни. Все це реалізовано прийомами театру анімації, в яких частково прочитується момент дитячої гри “в ляльки”, але гри неприродної, смертоносної, убивчої...

О. Дмитрієва за основу дії взяла стосунки Матінки Кураж (Оксана Аркелян) та Війни (Олена Грабіна) – збірний образ виокремлено як особний пер-

сонаж. Якщо у творі Брехта Матінка Кураж йде за війною, то у Дмитрієвої навпаки: Війна йде за матінкою Кураж. Ми бачимо, які тісні стосунки існують між ними, якою потужною є неписана угода, котру неможливо розірвати. І коли вже бізнес-вумен заради своїх дітей навіть готова пристати на мирову, Війна від ревнощів починає відбирати в неї дітей (місцем, куди потрапляють померлі, є смітник). У ті моменти, де в сценічному дійстві ми бачимо крихкі сцени так званого миру, Війна провокує людей до сварки. Тож образ Війни врешті асоціюється із відсутністю у людей вміння говорити одне з одним.

З-поміж найкращих акторських робіт запам'ятались ролі у “Звіриних історіях” Д. Нігро “Театру 19” у режисурі Ігоря Ладенка. У виставі працюють чотири актори: Юлія Навроцька, Костянтин Скиба, Богдан Синявський, Микола Михальченко. У кожного з них декілька “звіриних” історій – невеликі етюди, де в поведінці тварин бачимо людські слабкості, проблеми нерівності і та ін.

Сценографія мінімалізована – декілька вертикальних ширм, що на початку слугували як плащі деміургів, та три конструкції, котрі могли умовно слугувати стільчиками, столом або тунелем – якщо їх виставити в ряд. Костюми уніфіковані, адже актори виходили на сцену то як деміурги (закривши обличчя капюшоном), то грали наступну роль тварини, виокремивши її характерним пристосуванням червоного кольору: Миша – окуляри та канат, Качкодзьоб – гумові рукавиці, Індики – прищепка на носі, Коти – клубочки ниток та ін.

Актори використовували як пластику, так і психологічне перевтілення, відображаючи певну рису характеру свого персонажа (в Кота – лінь, у Байбака – страх). Перед глядачами у сценічних героїв-тварин проступала розмаїта людська природа, відкриваючи людське в тваринах і звірячє – в людях.

Виставою, де однаково сильно проявилися акторський і режисерський театри, стала “Чайка” А. Чехова в режисурі Ольги Турутї-Прасолової (Харківський державний академічний російський драматичний театр ім. О. С. Пушкіна). На відміну від Оксани Дмитрієвої, для режисера “Чайки” чеховські персонажі цинічні та не варті співчуття. Їхнє богемне середовище є болотом, що вбиває в людині людину. Саме так зобразила режисерка смерть Треплева, якого грали відразу два актори – Олександр Кривошеєв (цинічний Треплев) та Максим Авксентьев (наївний Треплев): у фіналі “наївний Треплев” зникає за кулісами, умовно вбиваючи всіх навколо пістолетом, складеним з пальців правої руки, водночас у такий спосіб ніби прощаючись з усіма.

Виставу вирішено за принципом театру у театрі: на сцені розміщені два столики для гримування та

стільчики – глядна зала. Коли на “малій” сцені грало декілька акторів, решта сиділа у “залі”, спостерігаючи за ними, немов глядачі в театрі за акторами. Це дало змогу глибше розкрити тему антилюдяности богемного середовища – “глядачі” одягають маски химерних тварин – у той момент, коли Ніна Заречна (Людмила Кохан) виголошує славетний монолог: “Люди, льви, орли и куропатки...”.

Інша робота Ольги Турутї-Прасолової, представлена на фестивалі, – “Тіні забутих предків” за М. Коцюбинським, – здійснена у співпраці із Творчим простором “І. Гра”. Режисерка тут обирає мову пластики, зводячи вербальний ряд до мінімуму, а також дещо змінюючи сюжет та стосунки персонажів. Відтак у центрі уваги постають любовна лінія Івана (Антон Андрущенко) та Марічки (Владислава Аркелян), а також стосунки Івана з нечистою силою, яка супроводжує його до самої смерті. Навіть більше – Арідник (Михайло Озеров), він же Мольфар, убиває Івана, але робить це заради звільнення його та його дружини Палагни (Олександра Шликова) від страждань нерозділеного кохання. Якщо в Коцюбинського надприродні сили представлено в рамках традиційних фольклорно-ритуальних уявлень людини про світ, то в Ольги Турутї-Прасолової вони набувають ознак долі, на котру людина не має впливу. Сценографія та костюми у виставі досить умовні, і лише певні їхні елементи асоціюються в нас із Гуцульщиною (пояси, топірці).

“Житейське море” І. Карпенка-Карого (Харківський державний академічний драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка) в режисурі Оксани Стеценко – це і універсальний моральний вимір, і зустріч глядача із добре знайомими йому щоденними проблемами. Спочатку режисер вибудовує сімейну ідилію, зображаючи все в білих пастельних тонах: відомий актор Іван (Євген Моргун) любить свою дружину Марусю (Катерина Матвеєнко). А потім веде дію до розкриття зради через усі любовні перипетії (Ваніна – Владлена Святаш), змінюючи кольори сценографії та костюмів на зелений (болотяний), а згодом червоний (пристрасний) художник Алія Байтенова. Врешті-решт Іван залишається ні з чим – посеред напівзатопленої скрині, єдиного, що лишилося від його дому. Мораль зрозуміла, але цікавішим у виставі є не любовна інтрига, котра стосується головних дійових осіб. Акцент зміщується на другорядного персонажа – Крамарюка (Роман Жиров), потраченого у виставі на кшталт шекспірівського блазня: він розуміє, що відбувається навколо, але дотримується нейтралітету, постійно вдаючи дурня. Хоча, треба зазначити, майстерно потрачений актором, цей персонаж не рятує вистави, яка не пішла далі загравання із глядачем та його, на жаль, примітивними смаками.

Єдиною виставою для дітей у рамках фестивалю була постава Інни Міщенко “Рятувальний круїз” за У. Хубом у театрі “Может быть”. У досить веселій ігровій формі режисерка вибудовує запитання: “Як зберегти дружбу, коли з трьох врятуватися від загибелі можуть лише двоє?” За сюжетом двоє пінгвінів потрапляють на Ковчег і контрабандою проносять третього. У зв’язку з цим виникає низка кумедних ситуацій. Наприклад: чому ящик, котрий пінгвіни протягнули на корабель, такий важкий, якщо він порожній? І коли вже Голубка (Світлана Гончарова), помічниця Ноя, якого ніколи не бачила, хотіла туди зазирнути, голос з ящика говорить: “Тут я, Ной”.

Декорації та костюми виконані в яскравих кольорах (художник Наталія Денисова), через що персонажі подібні до клоунів (окрім Голубки – в неї костюм білосніжний, ніби нагадує, чому саме її Ной вибрав на роль своєї помічниці). Були певні натяки на окреслення характерів, але задум не витриманий до кінця. Окрім того, вистава є цікавою і для дорослих, в ній звучать питання зовсім не дитячі.

Ще одна постава тексту І. Карпенка-Карого – “Хазяїн”, але вже Харківського театру для дітей та юнацтва. Режисер Олександр Ковшун зобразив у “неестетичній естетиці” корумпованість і безкультурність української влади і певно, що й суспільства загалом. Посеред сцени стояло корито із землею, що символізувало гроші, політичний бруд та корм для свиней. Одна з особливостей вистави полягала в тому, що на сцені не було жодного позитивного персонажа. Хазяїн (Сергій Городецький) нагадував жорстокого власника скотоферми і водночас її “мешканця”. Він викликав асоціації з державним посадовцем. Соня (Юлія Єрмакова) символізувала фальшиву духовність, Золотницький (Руслан Романов), стилізований під Поплавського, надихав на роздуми про аж ніяк не якісний замітник культури в країні. Можна продовжувати, але дешифрування складе хибне уявлення у читача про те, що вистава насправді була хорошою. Загалом спостерігати за дійством було неприємно, художнє оформлення і гра викликали відразу. Видно було, що режисер саме таке завдання й ставив перед собою, але нам було показано те, що й так усі бачать щодня. Тобто це виглядало не естетично – плюс до того, аналітична складова трималася на досить плоскому рівні: рохкають – значить, свині. Вистава власне нагадувала не досить вдалу копію естетики Андрія Жолдака.

Того ж дня у рамках театрознавчої лабораторії учасники конференції переглянули виставу “Витівки Хануми” за Г. Канчелі в Харківському академічному театрі музичної комедії (режисер Ігор Коваль). На жаль, відому комедію зіграли надто неякісно як на статус академічного, що його має театр. Неохайна

пластика акторів, перегравання та фальш у діалогах, кривляння у мові відповідали значною мірою і поведінці публіки у залі: хтось голосно розмовляв, інші його зацитькували, ще хтось лузав насіння. Отож дзеркало сцени відображало одночасно два дійства, – на сцені і в залі – котрі були варті одне одного у найгіршому сенсі.

Окрім перелічених спектаклів, у рамках фестивалю показали ще такі вистави як “Флорія Тоска” (Дж. Пуччіні) Харківського національного академічного театру опери та балету ім. Миколи Лисенка, “Чорно-Білл” (В. Дзех) Малого Театру Маріонеток, “Дура-Любов” ЦСМ “Нова Сцена”, “Оскар та Рожева Пані” (Е. Е. Шмітт) Харківського Відкритого Театру, “Сойчине Крило” (І. Франко) театру “Post Scriptum” та “Король і блазень” (М. Дреганов) театру “Мадригал”. Але їх не обговорювали учасники конкурсу усних рецензій, оскільки багато вистав відбувалося одночасно. Переможців конкурсу оголосили 5 березня: диплом першого ступеня отримала Галина Шамаріна (І курс, Харків), а Гран-прі – Премію ім. С. Русаброва – Маргарита Підлужна (ІІ курс, Львів).

Як учасник конференції та фестивального конкурсу критиків, можу сказати, що названі події переплелися в одну в багатьох вузлах. Цими “вузлами” переважно були люди, які брали участь, які займалися організацією і пам’яті яких присвячені ці акції. В такий спосіб з’являлося відчуття тісної співпраці між університетом та фестивалем, хоча це дуже суб’єктивне враження. Але саме це в багатьох моментах рятувало фестиваль і додавало конференції тривалості й практичності.

Незважаючи на збереження в назві статусу фестивалю недержавних театрів, значна частина програми належала все ж таки виставам державних колективів. Отже, порушувалася концепція заради порятунку фестивалю від зникнення. Тому цього року формат більше нагадував “марафон”: за певний період часу було представлено якнайбільше театрів Харкова. В такий спосіб можна було для гостей створити уявлення про театральне життя міста. Але бюджет фестивалю не давав змоги запросити навіть гостей.

Своєю чергою, конференція більше порадувала географією запрошених до участі дослідників. Представлені матеріали через кількість були досить різношерстими за якістю, тематикою та стилем викладу. Однією з особливостей конференції ім. Русаброва є саме учасники, серед яких були присутні студенти, викладачі і випускники (актори, режисери, театрознавці та ін.). Але це призводить до накладання різних завдань в рамках однієї події, при тому, що в тих же стінах окремо проводилася студентська конференція, котра відбулася цього року на місяць пізніше.